

Fredrik Fox Förvaltning AB
Motalagatan 18
592 32 Vadstena

Byggnadsminnesförklaring av Märten Ulfssons hus, Nunnan 2, 3, Vadstena, Vadstena kommun, Östergötlands län

LÄNSSTYRELSENS BESLUT

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap 1 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. Märten Ulfssons hus på fastigheten Nunnan 2, 3, Vadstena, för byggnadsminne. I samband härmed meddelar länsstyrelsen följande skyddsbestämmelser enligt 3 kap 2 § nämnda lag.

Skyddsbestämmelser

- 1) Byggnaderna nr 1 och 2 får inte rivas eller till det yttre byggas om eller på annat sätt förändras.
- 3) I byggnaderna nr 1 och 2 får inte ingrepp i stommen göras.
- 4) Byggnadernas fasta inredning såsom äldre dörrar, golv, lister, foder mm får inte ändras.
- 5) I byggnad nr 1 får inte nu synliga delar av stommen från 1500-talet täckas över eller byggas för. Bottenvåningens planlösning från 1500-talet får inte förändras.
- 6) Byggnaderna ska vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värden inte minskar. Vård- och underhållsåtgärder ska ske i samråd med Länsstyrelsen. Åtgärder ska utföras med material och metoder som är anpassade efter byggnadernas egenart.
- 7) Det område, som utgör skyddsområde får inte utan Länsstyrelsens tillstånd ytterligare bebyggas eller på annat sätt förändras.

Om ändring av byggnadsminnet i strid mot meddelade skyddsföreskrifter kan anses påkallad av särskilda skäl, får länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. meddela tillstånd därtill.

Enligt 3 kap 21 § nämnda lag tillämpas detta beslut även om det överklagas.

20.11.12-20.12.20. Besl. Öst. Sk.
Märten Ulfsson, Jf. Östergötland

Fastighetsunderhåll

Byggnaderna ska ha ett löpande underhåll enligt ovan angivna skyddsbestämmelser. Viktigt är att bevara gatuhusets stomme med murade delar från 1500-talet och dess timrade stomme huvudsakligen från 1700-talet samt snickerier från framför allt sent 1800-tal/tidigt 1900-tal och gatufasadens nyklassicistiska utformning. Gårdshuset är i behov av upprustning, murstocken och innertaket på övervåningen har påtagliga skador. En utredning behöver göras för att få svar på varför byggnaden lutar. I övrigt behövs en allmän översyn av fönster och dörrar.

Redogörelse för ärendet

Fråga om byggnadsminnesförklaring enligt Kulturminneslagen av byggnaderna på fastigheten Nunnan 2 och 3, Mårten Ulfssons hus (Hotell Finspong), Storgatan 19, Klostergatan 4, Vadstena, väcktes 2008 av Göran Söderström, Vadstena.

På uppdrag av Länsstyrelsen Östergötland har Östergötlands museum utfört en byggnadsminnesutredning av fastigheten. Utredningen har utförts av antikvarie Anita Löfgren Ek under december 2010 - april 2011.

MOTIVERING TILL BYGGNADSMINNESFÖRKLARING

Bakgrund

Den aktuella fastigheten ligger inom riksintresse för kulturmiljövården: Vadstena [E8]. Riksintresseområdet innebär en Småstadsmiljö och andligt centrum, framvuxet kring birgittinerordens moderkloster, som visar en betydelsefull senmedeltida stad och vallfartsort samt dess förändringar med Nya tidens starka kungamakt efter reformationen. Klosters äldsta delar speglar dessutom den svenska kungamaktens ställning under 1200- och 1300-talen.

Vidare nämns bland annat följande uttryck för riksintresset.

Stadsplanen, som i allt väsentligt är medeltida, med Stora Torget som enda påtagliga resultat av ett regleringsförslag vid mitten av 1600-talet. Gatornas och torgens karaktär, med sluten bebyggelse i de centrala delarna och mer öppet byggnadssätt och grönskande tomter mot ytterkanterna. Den ålderdomliga tomtstrukturen. De ovanligt många medeltida profanbyggnaderna, bla senmedeltida rådhus samt den äldre, småskaliga stadsbebyggelsen i huvudsakligen trä och puts.

Tomten ligger inom fast fornlämning, RAÄ- nummer Vadstena 21:1, stadslager. Arkeologiska förundersökningar i form av antikvarisk kontroll vid bl a schaktgrävning har enbart gett sporadiska fynd och smärre rester av ett par anläggningar.

Kvarteret Nunnan har en långsträckt utbredning i det närmaste i nord/sydlig riktning och ligger i den medeltida stadens nordöstra del. I väster gränsar kvarteret mot Stora torget, i norr Klostergatan, i öster Sånggatan och i söder Storgatan. Kvarterets västra del är indelat

i långsmala tomter som går genom kvarterets hela bredd, medan den östra delen är indelad i mer oregelbundna tomter. Den aktuella fastigheten med Mårten Ulfssons hus ligger på den andra tomten från Stora torget räknat och sträcker sig mellan Storgatan i söder och Klostergatan i norr.

Mot Storgatan ligger huvudbyggnaden i två våningar med fasad längs hela fastighetens utsträckning. Genom en portöppning leder en gång in till gården. Gårdstomten utgörs av en öppen trädgård med bebyggelse i tomtgränsen mot väster. Det är ett gårdshus i två våningar, sammanbyggt med en mindre garagebyggnad i regelverk med pulpettak och ett transformatorhus byggt 1970. Ett enkelt rödmålat staket avgränsar fastigheten mot Klostergatan och ger en öppen vy mot fastigheten.

Kort historik

Före mitten av 1500-talet ägdes fastigheten av köpmannen Lasse Jönsson, bror till Udd Jönsson som bl a hade en fastighet vid Rådhusstorget. Det medeltida huset på den fastigheten förklarades som byggnadsminne 1965. Efter Lasse Jönssons död 1551, ärvdes hans fastighet av sonen Jöns Larsson och svärsonen Mårten Ulfsson. De delade fastigheten i två tomter och Mårten Ulfsson utökade sin del, nr 3, mot Klostergatan. För det markköpet fick han betala 199 mark. Tomternas tidigare bebyggelse brann ner vid danskarnas skövling av Vadstena 1567 under det Nordiska sjuårskriget. För att stimulera byggnadsverksamheten i staden efter 1567 beviljade kung Johan III 1572 borgarna i Vadstena 12 års skattefrihet under förutsättning att man uppförde minst ett 3-vånings stenhus eller reveterat korsvirkeshus på varje gård. För trähus blev det bara ett års skattefrihet. Mårten Ulfsson hade tankar på att lämna staden efter branden, men eventuellt lockades han att stanna av löftet om den långa skattefriheten och återkallade den försäljning av fastigheten som han redan hunnit genomföra. Mårten Ulfsson lät bygga ett stenhus på tomt nr 3 med två våningar i sten samt vind. Ingången var via en utvändig trappa på gården. Även hans sväger Jöns Larsson uppförde ett identiskt hus på sin tomt, nr 2, men med endast bottenvåningen i sten. Övervåningen byggdes istället med reveterat timmer eller korsvirke. Både Mårten Ulfsson och Jöns Larsson var betrodda män i staden och var borgmästare åren 1577-1600 respektive 1592-1605.

Planlösningen för båda byggnaderna bestod sannolikt av en yttre salubod mot gatan och ett inre rum mot gården. Ingång till gården var via rundbågiga portaler i huggen kalksten. Det högkvalitativa arbetet på portalerna visar ett tydligt samband med slottsbygget, där stenhuggarlaget under Peter Stenhuggare (Pierre de la Roch) från år 1579 utökats med kvalificerade stenhuggare. Husen kan bl a därför sannolikt vara byggda omkring 1580.

Ett nedslag vid mitten av 1700-talet visar att byggnaden på tomten nr 2 då var påbyggt med den timrade övervåning som finns idag och på tomten nr 3 fanns då även det smalare trähus, som idag utgör den östligaste delen av bebyggelsen. Det timrade gårdshuset i två våningar, som ligger i den västra fastighetsgränsen, finns belagt 1701.

Det första dokumenterade sammanbyggandet av de bägge husen mot Storgatan finns i en

konkursvärdering från 1836, som även nämner en tillbyggnad av timmer i väster. År 1841 köptes fastigheten av källarmästare Gustaf Boström som inredde danssalong med orkesterläktare i den förhöjda gemensamma övervåningen (Hotel de Finspong).

En titt i ett urval kyrkböcker från 1846-1880 visar vilken brokig verksamhet det fanns i fastigheten och hur många yrkesgrupper som var representerade bland de boende. Förutom gästgiveriet fanns ett antal hyresgäster som var tunnbindare, skomakare, saluföreståndare, lykttändare, trädgårdsmästare, skräddare, barberare och modchändlerska och troligen fanns både tunnbinderi och skomakeri inom fastigheten. En ritning på "Facaden vid Storgatan af gården No 67-68 i Wadstena" från 1878 visar i stort samma fasadutförande som idag.

Frälsningsarmén i Vadstena startades 1888. Initiativtagare var lantbrukare Carl-Gottfrid Olsson- Barr. 1909 alternativt 1911 köptes fastigheten av Frälsningsarmén och innan fastigheten köptes hade man hyrt lokaler där. Frälsningsarmén drev verksamhet här fram till 2008 då fastigheten såldes till Wadstena Hus AB, som i sin tur sålde vidare fastigheten 2010 till Fredrik Fox Förvaltning AB.

Ett fotografi från sekelskiftet 1900 visar delar av gårdsfasaden. Det fanns då ingen loftgång, utan endast ett tegeltäckt pulpettak över den framskjutna delen av bottenvåningen till Jöns Larssons hus. Den gamla dans- och teaterlokalen byggdes om till möteslokal enligt ritningar, sannolikt från 1920-talet. Det framgår inte några mer genomgripande förändringar av planlösningen. Gårdsfasaden visar dagens loftgång med dörrar in till lägenhet och övriga lokaler och trappa med balustrad.

Kulturhistoriskt värde

Mårten Ulfssons hus har ett mycket stort byggnadshistoriskt värde genom sin höga ålder. 1500-talets murverk och bottenvåningens planlösning är till övervägande delen bevarade. De olika tillbyggnaderna är relativt lätt avläsbara, framför allt i interiören. Murverket visar på ett vendiskt murförband och i portalerna kan man studera stenhuggningsteknik. Gatuhuset och gårdshuset speglar olika samhälls- och socialhistoriska värden såsom 1500-talets handelsstad, bostadshus och nöjeslokal under 1800-talet och lokal för Frälsningsarmén under 1900-talet.

Byggnaderna visar också på bostadssituationen i städerna efter industrialiseringen och inflyttningen till städerna. Gatuhusets arkitektur mot Storgatan har ett arkitektoniskt värde med sin enkla nyklassicism. Båda byggnaderna har ett miljöskapande värde, dels genom det centrala läget och dels genom att det även finns ett bevarat ålderdomligt gårdshus på den långsmala tomten. Ett traditionsvärde finns genom de berättelser som finns om nöjeslivet på Hotel de Finspong och genom den senare starka knytningen till Frälsningsarmén. Byggnadernas koppling till personer som varit väl kända i Vadstena under olika epoker förstärker det lokalhistoriska perspektivet.

På ett pedagogiskt sätt kan Mårten Ulfssons hus och gårdshuset berätta om alla dessa olika värden. Genom sin höga ålder har bebyggelsen även ett nationellt värde och kan anses vara synnerligen märklig.

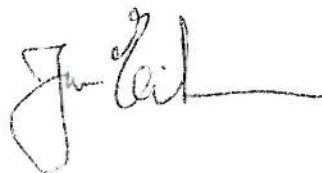
Hur man överklagar

Se bilaga, formulär 131, länsrätten

I den slutliga handläggningen av detta ärende har förutom föredraganden deltagit byggnadsantikvarie Cecilia Lindqvist och byggnadsantikvarie Per Jernevad.

Magnus Holgersson
Länsråd

Jan Eriksson
Länsantikvarie

Bilagor:

Karta med markerat skyddsområde

Formulär 131

Kulturhistorisk utredning

Kopia till:

Riksantikvarieämbetet, bebyggelseenheten

Nordiska museet

Lantmäterimyndigheten, Box 476, 581 05 Linköping

Östergötlands länsmuseum

Vadstena kommun, myndighetsnämnden

Göran Söderström

Rättsenheten

Kultur- och Samhällsbyggnadsenheten

BM-arkivet

Mårten Ulfssons hus – Vadstena

Beslutsdatum: 2011-12-20

Karta med markerat skyddsområde – röd linje

Byggnader som ingår i skyddsområdet

1. Gatuhus
2. Gårdshus

LÄNSSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND

© Bakgrundskartor Lantmäteriet